

A harmadik hipotézis, miszerint a felvilágosult liberalizmus negatív elképzelésekkel társul a fejkendőviselést illetően, szintén beigazolódt. Minél jobban közelítettek egy személy nézetei a felvilágosult liberalizmushoz, annál inkább azt gondolta, hogy a fejkendőviselés az alárendeltség jele, és hogy társadalmi nyomásra történik. Ők a diákoknak is megtiltották volna a fejkendőviselést az iskolában.

Ez a tanulmány jelentősen elősegíti annak megértését, hogy miért nő a muzulmán gyakorlatokkal szembeni ellenérzés a nyugat-európai progresszív liberálisok között. Úgy tűnik, hogy a jelenlegi közbeszéd, amely gyakran az európai felvilágosodás szellemi öröksége és az illiberálisnak tartott muzulmán értékek közötti csataként állítja be a fejkendőviselés kérdését, mostanra már a hétköznapi emberek gondolkodásába is átszivárgott.

Pethő-Szirmai Judit

Mi a gond a „politikai feketeség”-gel? A fekete kiegészítőiskolai mozgalom tanulságai

Andrews, Kehinde: The Problem of Political Blackness: Lessons from the Black Supplementary School Movement = Ethnic and Racial Studies, 1 February 2016 (published online 1131314)

A fekete kiegészítőiskolai mozgalom (Black Supplementary School Movement) már ötven éve küzd a rasszizmus ellen Nagy-Britanniában. A mozgalom szívügye, hogy az afrikai diaszpórához kapcsolódó, fekete öntudatot alakítson ki a diákokban. A „politikai feketeség” fogalma ezzel szemben az etnikai kisebbségi csoportokat tereli egy érdek-képviseleti táborba, figyelmen kívül hagyva a tényleges bőrszínt vagy a feketék afrikai örökségét. A cikk a „politikai feketeség” korlátait vizsgálja a fekete kiegészítőiskolai mozgalomról végzett kutatás szemszögéből. A kutatás során a szerző interjúkat készített a mozgalom legfőbb aktivistáival, és feldolgozta a George Padmore Intézet archív dokumentumait. A politikai feketeség tulajdonképpen a multikulturalizmus és a rasszizmuselle-

nesség kapcsolatának helytelen értelmezésén alapul. A politikai feketeség fogalmából következően egyfajta átfogó „nem-fehérség” jön létre, amely valójában csökkenti az etnikai kisebbségek érdekérvényesítő erejét, és megfosztja a feketéket az afrikai gyökereikből fakadó fekete öntudattól – és mint ilyen, a szerző szerint elhibázott stratégia.

A fekete kiegészítőiskolai mozgalom egy alulról jövő kezdeményezés, amely az 1960-as évek közepén indult el az afrikai karibi közösségből az iskolarendszer kudarcai nyomán. Aggódo szülők, tanárok, egyházi csoportosulások és közösségi szervezetek esténként vagy hétfő-ente zajló oktatási formát hoztak létre, hogy a fekete fiataloknak megtanítsák egyrészt az iskolai törzsanyagot, másrészt a feketék történelmét. A mozgalom a 80-as évek elejétől a 90-es évek közepéig élte virágkorát, azóta csökken a résztvevők száma. A mozgalomban minden a feketeség köré épül: az afrikai diaszpórához kötődés tartja össze.

A kutatás során félig strukturált interjúk készültek a mozgalomban részt vevő tizennégy emberrel. Ők Londonban vagy Birminghamban laktak, és vezető szerepük volt valamely kiegészítőiskola működtetésében vagy felállításában. A résztvevők a mozgalom jelenéről és múltjáról egyaránt tudtak adalékokkal szolgálni. Az interjúkat a tematikus analízis módszerével elemezte a kutató, közös mintázatok és témák után kutatva. Ezen túlmenően a londoni George Padmore Intézet Fekete Oktatási Mozgalommal kapcsolatos anyagát is megvizsgálta.

Az afrikai gyökerekhez visszanyúló, hangsúlyozottan fekete identitás a fekete kiegészítőiskolai mozgalom alapköve. A feketeség fogalmának átvételét ugyanakkor elsősorban azért kritizálják tudományos körökben, mert egy szükségszerűen regresszív, faji diskurzus folytatása. Ellenzői felhánytorgatják, hogy az emberek faji alapú kategorizálása csupán egy európai találmány, amelyre hivatkozva az európaiak uralmuk alá hajtották a világ sötét bőrű tömegeit. Ez a perspektíva azonban azt a veszélyt hordozza magában, hogy a faj (rassz) fogalmának használata már önmagában rasszistává teszi az embert, mintha bizony a különbségek észrevétele maga lenne a probléma.

Az Egyesült Államokban a feketeség nem a fehérséggel szemben megfogalmazott identitás, hanem egyfajta politikai konstrukció, amely elválaszthatatlan a társadalmi igazságosságért folytatott felszabadító

mozgalomtól. A „Black Power” (Fekete Erő) mozgalom megjelenése előtt a Nyugat különböző címkékkel illette az afrikai származású embereket: néger („Negro”), színes bőrű („coloured”) és nigger („Nigger”). Marcus Gravey és Malcolm X, a Black Power mozgalom élharcosának tevékenysége nyomán azonban a fekete bőrszín szégyenteljes bélyegből dicsőséges jelképpé lett. A feketeség – mint az afrikai származás külső megjelenési formája – többé már nem az elnyomás alapja, hanem az ellenállás páncélja lett. Az, hogy visszakövetelték a feketeségük feletti rendelkezést, pszichológiailag hatalmas lépés volt a feketék számára. Közös kulturális vagy vallási alapok híján ugyanis nekik már csak a bőrszínük maradt, vagyis a külső jegyeikben tükröződő afrikai gyökerek.

Másrészről a politikai feketeség eszméje a rasszizmusellenes mozgalomból nőtt ki Nagy-Britanniában, és konkrét válasz volt a kisebbségek által elszenvedett rasszizmusra. Ennek a gyűjtőfogalomnak a használata azt a célt szolgálta, hogy összehozza mindazokat, akiket diszkrimináció sújtott, hogy együtt küzdjenek az elnyomás ellen. A karibiak, a kelet-afrikaiak, az ázsiaiak, a pakisztániak, a bangladesiek, az indiaiak politikailag mind feketének vallották magukat. A hangsúly azon volt, hogy jóllehet a tényleges bőrszínük eltér, a rasszizmus kontextusában több a közös pont bennük, mint a különbség. Ez a fajta deklarált feketeség tehát stratégiai célú volt, és teljesen szembement a multikulturalizmus különbségeket támogató politikával.

Az állami multikulturalizmust azért kritizálták, mert a kulturális külsőségekre koncentrált, ahelyett, hogy kigyomlálta volna a rendszerből a rasszista gyakorlatokat. Mivel a rasszizmusellenesség elutasítja azt a gondolatot, hogy léteznek etnikailag meghatározott közösségek és esszenzialista kultúrák, a különböző etnikai kisebbségi csoportok hivatalos elismerése és támogatása e logika szerint hibás gondolkodás. Sőt az állami szintű multikulturalizmus csak tovább ront a helyzeten, mivel különböző előnyökért versengő etnikai enklávékra osztja a közösségeket.

Ugyanakkor ez az érvelés is több sebből vérzik. Először is túl nagy jelentőséget tulajdonít az állami multikulturalizmus szerepének az etnikai kisebbségi csoportok fennmaradásában. Másrészt azt állítja, hogy az állami multikulturalizmus előtt a különböző etnikumok harmóniában éltek egymással. Való igaz, hogy gyakorlati szövetségek már régóta

léteznek az etnikumok között a rasszizmus ellen, de ez nem a politikai feketeség elvei mentén történt, hanem egész egyszerűen különböző etnikumokat képviselő szervezetek működtek együtt. Azt is hiba lenne állítani, hogy a rasszizmusellenesség és a multikulturalizmus kölcsönösen kizárják egymást. Bár nem kétséges, hogy az államtól kapott pénzügyi támogatás sok esetben az államnak szimpatikus, konzervatív kisebbségi vezetőkhez került, sok olyan kezdeményezés is profitált belőle, amely kifejezetten rasszizmusellenes volt, mint pl. a fekete kiegészítőiskolai mozgalom. Állami pénz nélkül az efféle progresszív, rasszizmusellenes projektek nem jöhettek volna létre.

Ahhoz, hogy sokféle csoportot egy zászló alá sorakoztassanak fel, kellett (volna) egy közös, a többség által elfogadott terminus. Ez lett a „politikai feketeség”, amit azonban pl. az ázsiaiak magukra nézve kirekesztőnek érezték, és nem szívesen azonosultak vele. A politikai feketeség fogalma mégsem ezen bukott el, hanem azon, hogy a különböző etnikumú diákokat nem egyformán érte hátrányos megkülönböztetés a brit iskolarendszerben. Míg az indiai és kínai diákok jobban teljesítettek, mint a fehérek, a pakisztáni, fekete és cigány gyerekek messze alulmaradtak a GSCE vizsgákon. Másrészt, míg az ázsiai gyerekek anyanyelvét külön nyelvnek tekintették, így ők az angolt idegen nyelvként tanulhatták az iskolában, a fekete, karibi angolt beszélő gyerekek esetében ez szóba sem jött, hiszen ők angol nyelvű országokból érkeztek, hiába beszéltek hibásan. Márpedig ha a rasszizmus más és más módon érinti az etnikai kisebbségeket, akkor maga a diszkrimináció sem lesz közös hívószó. Ez pedig a politikai feketeség stratégiai esszencializmusát is értelmetlenné teszi.

A politikai feketeség stratégiai esszencializmusának lényeges tévedése, hogy „nem-fehérségi” alapon rendel egymáshoz csoportokat, ami pedig ontológiai szempontból megfosztja őket cselekvőképességüktől. A kisebbséget mindez automatikusan maradék lakosságként konceptualizálja, míg a fehéret teszi meg standardnak. E logika veszélyessége többek között abban rejlik, hogy mivel a faj és az etnikum relatív, határvonalakkal magyarázható fogalmak, a feketeség csak a fehérséghez képest értelmezhető és viszont. Így miközben a politikai feketeség elutasítja a multikulturalizmus esszencializmusát, egy sokkal veszélyesebb

„nem-fehérségi” esszencializmust hoz létre. Márpedig sem a nem-fehér egyének, sem a nem-fehér országok relációjában nem várható el, hogy pusztán nem-fehérségük okán automatikusan érdekszövetség alakuljon ki közöttük.

A valódi kezelendő probléma a rendszerszintű rasszizmus, amely meghatározza, hogy mely csoportokat mennyire fogad be a társadalom. A rendszerszintű rasszizmust azonban nem lehet nemzeti szinten megragadni, mivel globális rendszer, és a nyugati imperializmus hosszú történelmében gyökerezik. A kiegészítőiskolai mozgalomban a fekete identitást pontosan a nemzetközi összefüggések megvilágításával igyekeztek kialakítani. A fekete történelmet például olyan alakokon keresztül tanították, akik az USA-ban, a Karib-térségben, Afrikában és Nagy-Britanniában tevékenykedtek.

A politikai feketeség erőltetése tudományos körökben az afrikai diaszporikus feketeség megértésének rovására ment. Míg a dél-afrikai apartheid felszámolásánál hasznosnak bizonyult minden nem-fehér társadalmi csoport egyetlen „politikailag fekete” táborba tömörítése egy közös cél érdekében, Nagy-Britanniában ez nem vált be. A børszín alapú feketeség segít az ott élő feketéknek, hogy megtalálják helyüket a fekete diaszporában, és felvegyék a harcot a rasszizmus ellen otthon. A feketeség mobilizáló erejét pedig jól példázza a fekete kiegészítőiskolai mozgalom sikere.

Pethő-Szirmai Judit